

ШИРОКИЙ ТА ВІЛЬНИЙ РОЗМАХ ДУМКИ

До 170-річчя з дня народження

Панаса Мирного

(1849 – 1920)

*МОЄ НЕВЕЛИЧКЕ
СЕРЦЕ ЩЕ
ЗМАЛЕЧКУ
ПЕСТИЛА ЛЮБОВ
ДО ТЕБЕ, МІЙ
ОБЕЗДОЛЕНИЙ
КРАЮ*

Панас Мирний – це літературний псевдонім *Панаса Яковича Рудченка*.

Панас Якович Рудченко народився 13 травня 1849 р. в родині бухгалтера повітового казначейства в місті Миргороді на Полтавщині.

Панас ще з дитинства був захоплений чарівним світом народних пісень, казок та легенд, які майстерно розказувала йому нянька Оришка. Артистично, «в особах», із змінами в інтонаціях розповідала синові різні бувальщини й історичні оповідки мати, яка з дітьми спілкувалася лише українською мовою.

Мати Панаса Мирного
Тетяна Іванівна Рудченко

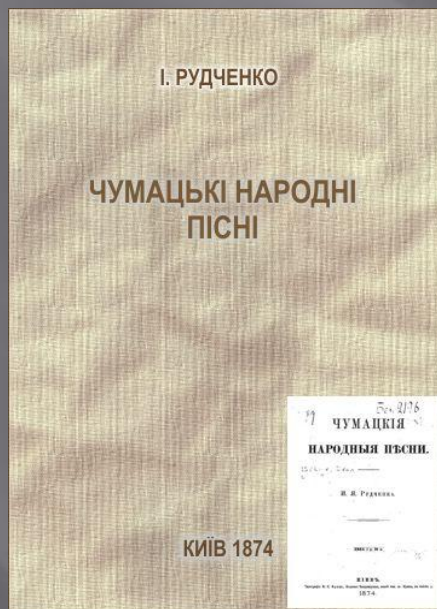
Батьки П. Мирного
Тетяна Іванівна і Яків
Григорович Рудченки

Родина *Рудченків* була великою (в ній росло четверо синів та дочка), а бітьків заробіток – практично єдиний засіб до існування – мізерний. За старанність і відмінні успіхи у початкових школах Миргорода і Гадяча хлопця щороку нагороджували «похвальними листами». Вчителі радили батькові далі вчити здібного школяра в гімназії, а згодом в університеті. Однак батько і в гадці не мав таких намірів. "Держслужба - це вірний шматок хліба!" - Вважав Яків Григорович Рудченко. Після кількох років навчання в Миргородському парафіяльному, а потім у Гадяцькому повітовому училищі чотирнадцятилітній хлопець йде на роботу.

Панас Мирний

У формуванні світоглядних позицій *Панаса Рудченка* важливу роль зіграло піднесення визвольного руху у зв'язку з боротьбою проти кріпосництва. Записи в щоденниках свідчать про прагнення юнака знайти відповіді на злободенні питання життя, показують неприйняття ним офіційної моралі, різке незадоволення правовими порядками. На цей час припадають його перші спроби літературної творчості та фольклористичної діяльності. Частину зібраних *П. Рудченком* фольклорних матеріалів згодом опублікував його брат *Іван Білик* у збірниках «Народні південноукраїнські казки» та «Чумацькі народні пісні».

Літературна праця стає справжньою втіхою і відрадою *П. Рудченка*.

Уриваючи час від відпочинку, просиджуючи вечори за письмовим столом, він з натхненням віддається улюбленим заняттям. Перші його твори (вірш «Україні» та оповідання «Лихий попутав»), підписані прибралим ім'ям *Панас Мирний*, з'явилися за кордоном, у львівському журналі «Правда» 1872 року. Попри те, що у 1870–1880-х письменник продовжує інтенсивно працювати, його твори, в зв'язку з цензурними переслідуваннями українського слова в Російській імперії, друкувались переважно за кордоном і в Наддніпрянській Україні, тому були майже не відомі широким колам читачів.

Твір *«ЛИХИЙ ПОПУТАВ»* і змістом, і формою оповіді тісно пов'язаний з попередніми традиціями української прози.

Наймичка Варка Луценкова щиро розказує про своє страдницьке життя, свою змарновану долю.

Залишившись ще дитиною без батьків, Варка, живучи у дядьковій сім'ї, ніколи не чула ні привітного слова, ні подяки за невсипущу працю.

Не здійснилися її сподівання: обдурена і зганьблена, дівчина терпить зневагу, несе тяжкий хрест за вчинений проступок.

Письменник застосовує в оповіданні прийом організації художнього матеріалу від першої особи, що сприяло глибшому розкриттю внутрішнього світу оповідача.

ПАНАС МИРНИЙ

П'яниця

Повість «П'ЯНИЦЯ» розширювала тематичні обрії нашої прози: в ній зображується чиновницьке життя, яке письменник добре знав, отже, міг звернути увагу на ряд характерних подробиць. У центрі твору – доля «маленької людини», трагедія здібного юнака, зламаного чиновницьким середовищем. Іванові Левадному огидні лицемірство й нещирість, які процвітають у канцелярії. Він не може витримати тиску підлабузництва, сваволі, донощицтва, йому не щастить у коханні. Зломлений морально, Іван опускається на саме дно життя і гине.

Відгуком на злободенні питання часу стала повість *«ЛИХІ ЛЮДИ»*. В ній уперше в нашій літературі показано розмежування в середовищі інтелігенції, висвітлено причини, що розвели колишніх шкільних товаришів в антагоністичні табори. Петро Телепень і Тимофій Жук, не примирившись з гнітючою дійсністю, виступили на боротьбу проти сил суспільної реакції. Шестірний і Попенко, навпаки, стали вірними охоронцями системи, яка захищала кривдників, ставила всілякі перешкоди на шляху суспільного прогресу.

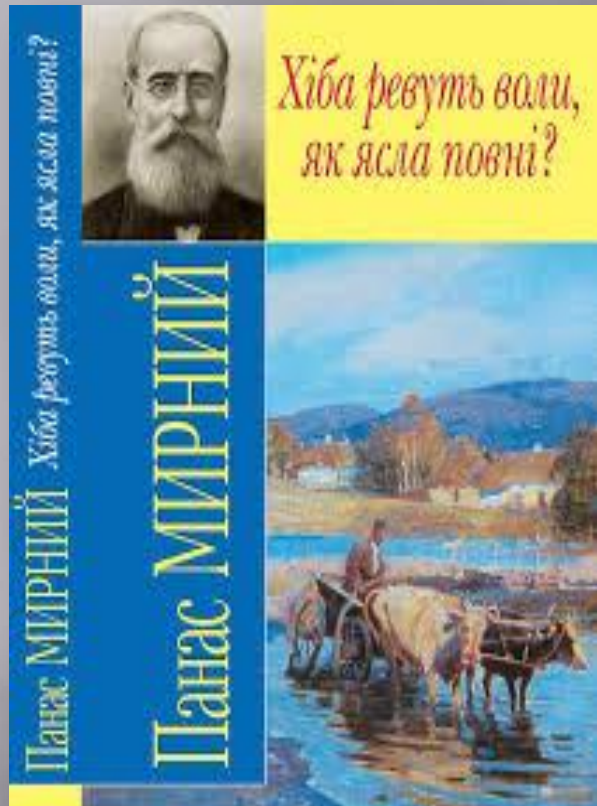

Панас Мирний (праворуч) та Іван Білик

Улюбленою темою *Панаса Мирного* були життя і праця, мрії і сподівання селянства.

Широка панорама життя українського села упродовж кількох поколінь постає з роману «*ХІБА РЕВУТЬ ВОЛИ, ЯК ЯСЛА ПОВНІ?*». Над цим твором

Панас Мирний працював у співавторстві з братом *Іваном Біликом* — одним з відомих літературних критиків і публіцистів. Авторам знадобився півторастолітній зріз часу, щоб показати історичні корені деформації моралі, пов'язані з руйнуванням усталеного національно і релігійно зумовленого порядку життя козацького села. Ретроспективний принцип (звернення до минулого) надає можливості широких зіставлень і узагальнень, робить зображення подій масштабним і в часі, і в просторі.

І композиція роману, і його сюжет підпорядковані головному завданню — розкрити соціально-психологічні мотиви протесту селянства, показати причини того, чому розумна, енергійна й здібна людина стає на шлях злочину. Роман **«ХІБА РЕВУТЬ ВОЛИ, ЯК ЯСЛА ПОВНІ?»** мав ще й інший авторський заголовок — **«Пропаша сила»**, який виник із цензурних міркувань, але цілком виражав авторську ідею. Ця назва є своєрідним ключем до розуміння і художнього задуму, і центрального персонажа твору. Вона містить роздуми автора про нереалізовану силу людини, яка народжена для прекрасних справ, але яка не розкрила своїх потенційних здібностей і можливостей.

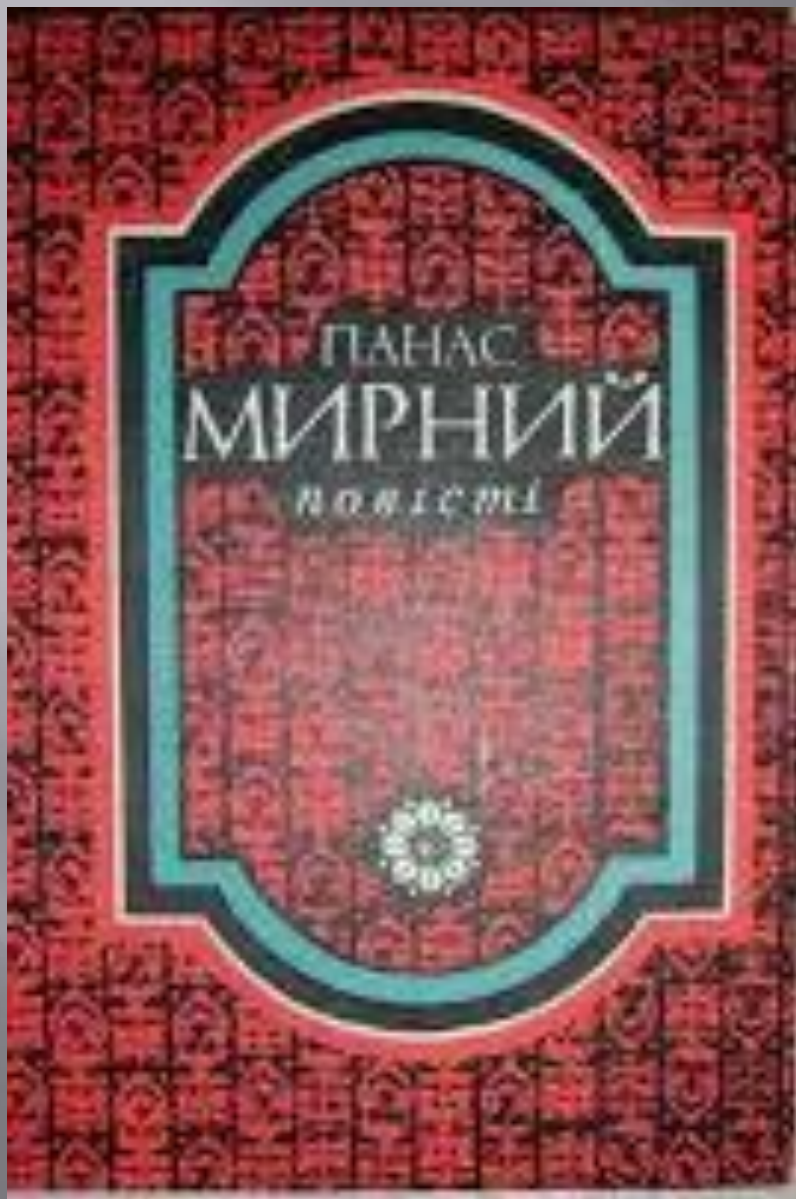
Роман наповнений елементами символіки (сама назва роману — перефразований вислів з біблійної «Книги Іова», який спочатку виконував роль епіграфа до роману, вказувала на головний символ. Воли — алегоричний образ знедоленого селянства. Віл — узагальнений образ філософського наповнення, адже віл — це й покірність, і сила, зручна в господарстві. Такою силою й був народ. Цей образ-символ — ключ до прочитання головної ідеї твору — українці в ярмі).

Одним з найвищих досягнень письменника є роман *«ПОВІЯ»*. З нього постають яскраві картини життя пореформеного селянства, роздертого гострими соціальними конфліктами. У центрі – сюжетна лінія, пов'язана з долею Христі. Дівчина з бідняцької родини, потім міська наймичка, чиста, здорова натура, загинула у задушливому царстві ліцеїзму, брехні, ошуканства, підлості. Трагедія Христі – суворе обвинувачення антилюдяній системі.

За цим романом *Іван Кавалерідзе* створив фільм «Гулящая» (1961). Головну роль у ньому виконала *Людмила Гурченко*.

У 70 – 80 роках було написано цикл «образків із життя» під загальною назвою **«ЯК ВЕДЕТЬСЯ, ТАК І ЖИВЕТЬСЯ»**. Тут у чотирьох оповіданнях (*«Пасічник»*, *«Яків Бородай»*, *«Замчище»*, *«Визвол»*) описано життя трьох поколінь родини, представлених столітнім пасічником Карпом, органічно пов'язаним з хліборобством, його сином Яковом, що прагне себе виявити в дрібному підприємстві, а також внуком пасічника – хлопчиком Івасем.

ПАНАС МИРНИЙ

ЛОВИ.

ОПОВІДАННЯ.

У ЛЬВОВІ, 1901.

Тручарів Науковий Товариство Івана Шевченка
вд. видавця П. Павлишенка.

«Перлиною» серед дрібних оповідань Панаса Мирного Іван Франко назвав сатиричну новелу «ЛОВИ». У ній створено образ пристава Костенка – бездарного, ні до чого не здатного поповича, який «десь під школою тинявся, був попихачем, був і в сторожах, у москалі ходив, і там не погодився». Зрештою, він знайшов себе на поліцейській службі. Тепер він ганяється за політично неблагонадійними, мріючи про підвищення на службі.

Щирою гуманістичною схвильованістю наснажене оповідання «**МОРОЗЕНКО**». Розповідь про наймичку Катрю та її семирічного сина Пилипка закінчується трагічно. Мати гине біля замерзлого синочка, який на Новий рік пішов засівати в інше село і збився з дороги. Майстерно розкрито своєрідність дитячого сприймання природи, де щільно переплелися реальність і фантастика. Замерзаючи, Пилипко бачить багатобарвний казковий світ, у багатстві змін, звуків, кольорів якого втілилися уявлення малої сільської дитини.

Визначним явищем української драматургії є п'єса Панаса Мирного «*ЛИМЕРІВНА*», у якій нищівно викривається «темне царство» родинного деспотизму. Трагедія Наталі зумовлена силуваним шлюбом з багатієм-нелюбом, тим пеклом, яке вбивало молоду жінку в хаті деспотки-свекрухи.

Панас Мирний з дружиною
Олександрою Шейдеман

Своє справжнє взаємне кохання – *Олександр Шейдеман*, Панас Мирний зустрів у 40 років у Полтаві. Познайомилося майбутнє подружжя Рудченків на суботніх літературних вечорах. 26-річна Олександра Шейдеман була капітанською донькою та генеральською сестрою. Вона закінчила Полтавський інститут шляхетних дівчат та Харківське музичне училище, була начитаною, знала кілька іноземних мов. Сорокарічного Панаса Яковича Олександра одразу ж вразила у саме серце. Його зачарувала не тільки її молодість та глибокі блакитні очі, а й знання літератури та музики. Крім того, на чоловіка вплинуло й те, що майбутня обраниця жила не за батьківські кошти, а сама заробляла на життя, викладаючи музику в Полтавському інституті шляхетних дівчат. На той час серед панночок таке траплялося не часто. Мовчазний та замкнений з дитинства, Панас Рудченко вирішив будь-що добитися взаємності від красуні. У квітні 1889 року закохані одружилися. Весілля було скромним, святкували в Карлівці в домі нареченої.

Літературні інтереси *Панаса Мирного* тісно поєднувалися з його громадською діяльністю. Письменник привітав українське національне відродження. Свої корективи у життя Рудченків внесла Перша світова війна, а за нею – круговерть революційних подій. У 1915 році в бою під Рівним загинув найулюбленіший син Панаса Мирного – Віктор, на якого він покладав великі творчі надії. Адже хлопець успадкував від батька письменницький талант. Згодом, у вирі громадянської війни, письменник втратив і наймолодшого сина. Все це відобразилося на здоров'ї Панаса Мирного не кращим чином. Зрештою, його серце не витримало, 28 січня 1920 року він помер від інсульту.

Панас Мирний з родиною.

Похорон Панаса Мирного

У останню дорогу його проводжали тисячі полтавців.
Дружина пережила чоловіка більш ніж на 20 років. Разом із сином, вони відкрили в будинку Панаса Мирного меморіальний музей, першим директором якого був *Михайло Рудченко*, середній син письменника.

Музей Панаса Мирного
у Полтаві

Український народ свято шанує пам'ять великого сина: твори *Панаса Мирного* видаються, вивчаються, досліджуються. Ім'ям Панаса Мирного названі школи, культосвітні заклади, вулиці. Його твори перекладені багатьма мовами – російською, білоруською, естонською, латиською, литовською, молдавською, азербайджанською, чеською, словацькою, болгарською... Усе життя Мирний самовіддано служив рідній культурі. Тому й мав право сказати «дітям» і «внукам»:

Пам'ятна плита на місці, де народився і жив Панас Мирний

«Ми чесно свій вік прожили, все найвище носили в душі і найкраще зріли в серці».